

SOTKAMON SEURAKUNNAN KIRKOLLINEN ESINEISTÖ – ESINEINVENTOINTI 2025

ESINEINVENTOINNISTA

Sotkamon seurakunnassa toteutettiin kirkollisten esineiden inventointi ajanjaksolla 01.08-30.09.2025. Työn suoritti FM Matias Komsa. Esineitä tai esineryhmiä inventoitiin yhteensä 320 kpl. Esineitä inventoitiin laidasta laitaan, pääsääntöisesti hieman vanhempaa esineistöä, mutta myös melko tuoretta, sillä nyt on paljon helpompaa inventoida 2000-luvun esineistöä kuin neljänkymmenen vuoden päästä. Tiedot syötettiin Basis-järjestelmään (<https://basis.hahtela.fi/>).

Otin esineistä mitat ja valokuvat, ja pyrin selvittämään niiden alkuperää ja historiaa hyödyntämällä arkistoaineistoja, haastatteluja, kyselyitä sekä vertailemalla vanhoja valokuvia ja lehtileikkeitä. Aiempi hyvin suppea inventointi oli toteutettu vuonna 1984 ja silloin inventoitiin pelkästään Sotkamon kirkko ja siellä käytössä oleva esineistö. Inventoinnin toteutti tuolloin seurakunnan seurakuntamestari. Nyt toteutettu inventointi oli paljon kattavampi ja esinehistoriaan keskittyvä.

Pääosin esineistöstä löytyi hyvin tietoa. Tähän vaikutti erityisesti seurakunnan pienuus verrattuna esimerkiksi Kajaaniin, joissa esineitä on moninkertainen määrä ja niitä saatetaan kierrättää viiden kiinteistön kautta. Joukossa on kuitenkin myös sellaisia esineitä, joista ei löytynyt minkäänlaista tietoa tai sitten tiedot olivat hyvin puutteellisia ja epävarmoja. Suoranaisia virheitäkin saattaa esiintyä – esimerkiksi eri lähteiden välillä oli ristiriitaisuuksia, ja vanhoissa lehtileikkeissä ym. voi esiintyä virheellistä tietoa. Kun olen tehnyt tulkintoja tai päätelmiä, olen pyrkinyt avaamaan ajatteluprosessini ja käyttämäni lähteet mahdollisimman tarkasti.

Tässä inventoinnissa ei käytetty Oulun maakunta-arkistoon siirrettyjä aineistoja. Syynä oli toisaalta pitkä välimatka, toisaalta arkistoluettelon tieto siitä, ettei siellä pitäisi olla inventoinnin kannalta merkittävää materiaalia. On kuitenkin mahdollista, että arkistosta olisi voinut löytyä jotakin tärkeää.

Sotkamon seurakunta on vanha emäseurakunta, joten sen esineistö on Kainuun vanhinta. Vanhimmat säilyneet esineet ovat 1700-luvun alkupuolelta. Ohessa esitetään kooste seurakunnan vanhimmista inventoiduista esineistä.

SEURAKUNNAN ESINEET MUSEOISSA

Seurakunnan esineitä on lahjoitettu ja lainattu myös museoihin. Jos esineet on lahjoitettu museoon, niin niitä ei inventoitu Basikseen.

KANSALLISMUSEO

Seurakunta on antanut 1800-luvun lopulla muinaismuistoyhdistykselle vanhan kirkon esineistöä, joihin kuului ainakin saarnatuoli, sakariston pöytä ja kaksi alttaritaulua. Muinaismuistoyhdistyksen kautta esineet päätyivät lopulta Kansallismuseoon. Ainakin saarnatuoli ja alttaritaulut olivat tallessa 2000-luvun alussa. Sakariston pöydän kohtalosta ei ole tietoa.

SOTKAMON MAKASIINIMUSEO

Makasiinimuseossa on näytteillä kolme seurakunnan esinettä – rippileipäastia, kirkkovakka ja paistinrauta – jotka on lahjoitettu museolle ilmeisesti 1950- tai 1960-luvulla.

KAINUUN MUSEO

Kainuun museoon on annettu vuonna 1984 pitkäaikaiseen lainaan viisi Sotkamon seurakunnan tekstiiliä.

Messukasukka. Punainen. Vuodelta 1750.

Messukasukka. Tummanruskea. Luultavasti 1700-luvun loppupuolelta.

Alttariliina. Todennäköisesti valmistettu 1940-luvulla talvisodan pommitusten jälkeen.

Alttariliina. Todennäköisesti vuodelta 1955.

Katalfalkkiliina. 1800-luku?

SOTKAMON KIRKON ESINEISTÖÄ

LAMPETIT

Sotkamon kirkossa on messinkisiä lampetteja, joista ainakin osa on saatu lahjoituksena vuonna 1722, eli heti isovihan aikaisen venäläismiehityksen jälkeisenä vuonna. Se on ollut siis jo Sotkamon kolmannen kirkon seinällä. Neljäs kirkko vihittiin 1737 ja uusin 1870.

Uuden kirkon sähköistyksen jälkeen lampetit on siirretty kirkkosalista kirkon yläsaliin/seurakuntasaliin. Yhden lampetin kynttilänvarressa olevan kaiveruksen perusteella lampetit mahdollisesti kunnostettu vuonna 1962.

Ainakin yhden lampetin on lahjoittanut Greta Sinia (Margareta Johanintytär Sinius os. Cajanus). Hän oli Johan Cajanusen tytär ja lisä Siniuksen puoliso. Johan Cajanus oli aikanaan Paltamon kirkkoherra ja lisä Sinius puolestaan Sotkamon kirkkoherra vuodesta 1714 kuolemaansa asti 1727.

Vuonna 1731 anottiin kirkkoherra Siniuksen vanhalle leskelle eläkettä valtion varoista hänen kurjan asemansa helpottamiseksi, koska hän useita vuosia vuoteenomana sairastaneen tyttärensä kanssa on "vihollisen armottomuuden tähden joutunut sanoin kuvaamattoman kovaan köyhyyteen ja kurjuuteen", mutta eläkettä ei kuitenkaan myönnetty.

Toisen vuonna 1722 lahjoitetun lampetin on lahjoittanut Elisabet Skog. Todennäköisesti hän oli jonkun sotilaan tai kauppiaan vaimo/leski. Mahdollisesti kyseessä on Elisabet lisäkintytär Sinius, joka on kirkkoon samaan aikaan lampetin lahjoittaneen Margareta Johanintytär Cajanusen tytär.

KYNTTILÄNJALKA (seinä) 2 kpl

Kajaanin vanhaan kirkkoon lahjoitettiin samanlaiset seinään kiinnitettävät kynttilänjalat vuonna 1734, jolloin kyseinen kirkko valmistui. Todennäköisesti tämä kynttilänjalka on lahjoitettu Sotkamon neljännen kirkon valmistumisen aikoihin vuonna 1737. Lahjoittaja on kenties sama Johan Rongen, joka lahjoitti myös Kajaanin vastaavat kynttilänjalat.

Siirrettiin Sotkamon uuteen kirkkoon 1869–1870, jossa niitä pidettiin ilmeisesti seinällä alttarin molemmin puolin. Poistettu käytöstä viimeistään 1954–1955 remontin aikaan, kun kirkkoon asennettiin sähkövalaistus.

Toinen kynttilänjalka on nykyään katkennut.

TINAINEN VIINIKANNU

Valmistaja Johan Christopher Pohlitz toimi Tukholmassa vuosina 1723–1745. Kannu hankittu mahdollisesti 1737–1738 tai hieman sen jälkeen, sillä tuolloin Sotkamon neljäs kirkko rakennettiin.

Todennäköisesti toiminut viinikannuna ehtoollisen jaossa, kunnes 1700-luvun loppupuolella kirkolle hankittiin hopeiset ehtoollisvälineet.

KUKKOVIIRI

Sotkamon neljännen kirkon eli ”kukkoviirikirkon” katolla ollut viiri, jossa kirkon vihkimisvuosi 1738. Nykyään esillä Sotkamon kirkon aulassa.

ÖYLÄTTIRASIA

Oululaisen hopeasepän Carl Jakob Mellinin vuonna 1743 valmistama hopeinen öylättirasia. Se on selkeästi vanhempi kuin muut Sotkamon seurakunnan tallessa olevat hopeiset ehtoollisvälineet.

Hankittiin aikanaan 1738 vihittyyn Sotkamon vanhaan "Kukkoviirikirkkoon". Uuden Sotkamon kirkon valmistumisen jälkeen 1869–1870 ollut käytössä siellä. Siirretty ilmeisesti 1990-luvulla Vuokatin seurakuntataloon, joka vihittiin kirkoksi 2.12.1990.

EHTOOLLISKALKKI, LEIPÄLAUTANEN JA VIINIKANNU

Valmistanut oululainen hopeaseppä Lars Anders Hahnstedt. Hän toimi hopeaseppänä vuosina 1765–1805.

Viinikannu on valmistettu vuonna 1781 ja Sotkamon seurakunta on ostanut sen seuraavana vuonna. Ilmeisesti samalla on tilattu myös hopeinen kalkki ja pateeni, jotka valmistuivat 1783.

Hopeaseppä on käyttänyt ehtoolliskalkkia tehdessään jotain vanhaa jalkaosaa, sillä siinä on vuosileima O (1772) ja siihen on myös kaiverrettu vuosiluku 1772. Kuitenkin kalkin maljaosassa on vuosileima A2 (1783). Sama leima on myös kalkin parina olevassa leipälautasessa.

Näitä ehtoollisvälineitä ja aiemmin hankittua öylättirasiaa varten teetettiin puinen sametilla sisustettu kirstu, joka on myös seurakunnalla tallessa.

KOLEHTIARKKU

Seurakunnan taloudenhoito täsmeytyi 1740-luvulla. Uusi kirkko oli vastikään rakennettu ja se vaati vielä laittamista ja oli myös rakennettava uusi pappila palaneen tilalle. Kuhmolaiset virittelivät kappelihanketta ja pitäjänkokoustoiminta alkoi vakiintua ja saada entistä enemmän tehtäviä esimerkiksi köyhäinhoidon järjestämiseksi. Vuosina 1744–1745 pidettiin kirkon tilin tarkastus, joka koski vuosien 1738-1744 tilejä. Ilmeni että tilejä ei ollut pidetty ajan tasalla ja kassasta puuttui jopa 385 taalaria. Puuttuvat rahat voitiin kuitenkin osoittaa menneen pääosin uuden kirkon viimeistelytyöhön.

Tilintarkastuksen huomioiden vuoksi huomattiin, että rahavarojen säilyttämistä oli varmennettava. Pitäjään oli 1720-luvun alussa hankittu kirkonarkku, mutta se alkoi 1740-luvun puolivälissä olla sen verran huonossa kunnossa, joten kirkkoväärti Johan Björkforsin tehtäväksi annettiin uuden hankkiminen.

Hankitun arkun toinen avain oli kirkkoväärtin hallussa ja toista säilytettiin pappilassa. Arkkua pidettiin ilmeisesti myös papin mukana, tämän kiertäessä pitäjällä perimässä siihen kuuluvia maksuja. Samalla kirjanpitoa parannettiin ja entisen ”könttätilin” sijaan alettiin pitää kolmea erillistä tiliä – kirkontiliä, ehtoollisviinitiliä ja köyhäinhoitotiliä, jotka olivat erillään kassassa. 1700-luvun jälkimmäisellä puolella köyhäinhoitokassassa oli yleensä eniten varoja.

1800-luvun kuluessa arkku ilmeisesti muutettiin kirkonarkusta kolehtiarkuksi. 1916 kalustoluettelossa mainitaan kirkossa olevan vanha raudoitettu almukirstu, joka on hyvin todennäköisesti tämä sama kirstu. Kirstua ei kuitenkaan enää mainita myöhemmissä irtaimistoluetteloissa 1965–1978, joten mahdollisesti se ei ole koko aikaa ollut kirkossa.

Arkku on nykyään Sotkamon kirkon kirkkosalissa pääovien lähellä.

KATTOKRUUNU

Suurikokoinen pronssinen kattokruunu, jossa on 24 oksamaista kynttilänvartta kolmessa kerroksessa. Keskusvarren alapuolella on suurikokoinen messinkipallo, jonka päässä on pieni tappi.

Lahjoitettu Sotkamon emäkirkolle 2.3.1828 rovasti ja kirkkoherra Gabriel Laguksen toimesta. Lagus toimi Sotkamon kirkkoherrana 1811–1833.

Kruunu oli kirkon keskusristeyksen yläpuolella vuodesta 1828 aina vuoteen 1954. Kirkon peruskorjauksen yhteydessä kirkkoon asennettiin sähkövalaistus, jolloin kruunu poistettiin ja vietiin ilmeisesti ullakolle säilöön.

2000-luvun alussa kruunu kunnostettiin ja se laitettiin näytteille kirkon pääaulaan. Ylimmän kynttilärivin päällä on ollut kuvien perusteella alun perin vielä yksi koristerivi.

KRISTALLIKRUUNU

Messinkinen kattokruunu, jonka alaosassa on kuusi kynttilänvartta. Keskellä ja ylhäällä on koristerivit, joissa on lasikukkia. Kruunusta roikkuu erikokoisia ja muotoisia lasikoristeita.

Lasikruunun on lahjoittanut rovasti Rislachin leskirouva Josefiina Riksten (1812–1873). Carl Henrik Rislachi (1794–1841) toimi Sotkamon kirkkoherrana 1836–1841. Lahjoitus on tapahtunut joskus vuosien 1842 ja 1873 välillä. Mahdollisesti uuden kirkon valmistumisen ja viimeistelyn aikoihin 1869–1872.

Kynttiläkruunu on roikkunut kirkkosalissa lähinnä alttaria. Se on poistettu 1954–1955 remontin aikaan, kun kirkkoon asennettiin sähkövalaistus ja se vietiin ilmeisesti ullakolle säilöön.

Kruunu kunnostettiin 2000-luvun alkupuolella ja se laitettiin näytteille kirkon pääaulaan.

KIRKONKELLOT

Pienempi kello tilattiin ja hankittiin Tukholmasta kauppias herra Johan Sevonin kautta vuonna 1745. Seurakunta määräsi jokaisen hengen, eli ns. kirkonjousen maksamaan 3 kuparitaalaria kellon hankintaa varten. Kellon valmisti Tukholmassa G. Meyer ja se saapui Oulun kautta Sotkamoon joulukuussa 1745. Kellon hinnaksi tuli lopulta 1500 kuparitaalaria. Samalla kun uusi kello saapui Sotkamoon, niin kirkon vanha kello lahjoitettiin Kuhmoniemen pieneen saarnatupaan.

Suurempi kello hankittiin Tukholmasta Oulun pormestarin ja kauppiaan Jonas Peldanin välityksellä vuonna 1763. Molemmat kellot siirrettiin viimeistään vuonna 1870 uuteen kirkkoon, joka valmistui 1869–1870.

Pienempi kello murtui vuonna 1926 ja se valettiin uudelleen Kokkolan luona Ykspihlajassa O. Y. Friisin valimossa. Kellon mukaan lähetettiin hopeaa ja muita jaloja metalleja, jotta kelloon olisi saatu hyvä ääni. Perimätiedon mukaan osa näistä metalleista mahdollisesti varastettiin, eikä kellossa ollutkaan hyvää ääntä, mutta vuosien mittaan se kuitenkin sai aikaisemman sointunsa takaisin.

Karjala-lehden uutisen (24.2.1928) mukaan Ykspihlajassa oli palanut 23.2. 1928 Veljekset Friis Oy:n valimorakennus. ”Pelastaa ei ehditty muuta kuin joitain pienempiä työkaluja ja yksi valmiiksi valettu kirkonkello.”

Suntio Aate Leinonen soitti helmikuussa 1960 kirkon molempia kelloja ennen jumalanpalveluksen alkua, kun isomman kellon reuna murtui. Sen korjaamiseksi kutsuttiin asiantuntijaksi lisäksi Esala, Ylistarosta, jota kirkkohallituksesta oli suositeltu. Asiantuntijan lausunnon perusteella päätettiin kirkon kellon korjaus antaa urakalla tehtäväksi Ylistaron Kaasu- ja Sähköhitsaamalla 165 000 markan urakkasummasta, johon urakkaan lisäksi kuuluu pienen kirkonkellon kääntäminen. Urakkasumma oli alle viidesosa uuden kellon hinnasta. Kellonvalaja neuvoi urakan valmistuttua, että kelloa tulisi aika-ajoin kääntää, ettei se halkeaisi.

